

KS. WAĆLAW UMIŃSKI CM – KRAKÓW

PRAKTYKA UDOSTĘPNIANIA ZASOBÓW W ARCHIWACH ZAKONÓW MĘSKICH

Archiwa kościelne od zawsze stanowiły cenne źródło informacji dla wszystkich badaczy zajmujących się nie tylko dziejami Kościoła powszechnego czy lokalnego, ale także historią Polski. Wśród nich naczelne miejsce zajmowały archiwa diecezjalne przechowujące cenne dokumenty z terenu danej diecezji. Ważną rolę pełniły (i tak jest obecnie) również archiwa zakonne. Każdy przecież zakon i zgromadzenie zakonne pragnął przechować dla potomności najcenniejsze dokumenty ze swojej przeszłości. Co prawda czas rozbiorów spowodował, że niektóre archiwalia zaginęły, inne zmieniły swojego właściciela, jednak wiele z nich udało się zachować w stanie nienaruszonym w dotychczasowym miejscu ich przechowywania. We wspólnotach o strukturze prowincjalnej, najwięcej dokumentów ze zrozumiałych względów, przechowywano w domach centralnych, choć na pewno nie zawsze. Inaczej natomiast postępowano w przypadku zakonów kontemplacyjnych, gdzie każda placówka posiadała samoistne archiwum.

Historycy badający dzieje wspólnot zakonnych zawsze chętnie korzystali z bogactwa archiwów tychże wspólnot. W dzisiejszych czasach zagląдают do nich nie tylko znani badacze historii, ale wielu studentów i innych osób zainteresowanych stylem życia, duchowością i dziejami poszczególnych zakonów. Archiwa kościelne udostępniając swoje zasoby przede wszystkim do badań naukowych w zasadzie stosują ogólnie przyjęte normy obowiązujące w archiwach państwowych. Różnice wynikają z możliwości dostępności (zespoły archiwalne mieszczą się w obiektach zamkniętych dla szerszego ogółu np. za klauzurą, brak specjalnych pomieszczeń dla udostępniania zbiorów).

Celem niniejszego referatu jest przedstawienie aktualnej sytuacji w zakresie udostępniania zasobów w archiwach zakonów męskich na przykładzie Krakowa¹.

¹ Informacje, które wykorzystano przy opracowaniu tego referatu zaczerpnięto z następujących archiwów: Braci Albertynów, Polskiej Prowincji Dominikanów, Prowincji Bernardynów, Prowincji

Podstawowym źródłem do opracowania była ankieta przeprowadzona wśród archiwistów. W tym miejscu pragnę serdecznie podziękować wszystkim, którzy zechcieli mi udzielić informacji na temat działalności swojego archiwum. Osoby odpowiedzialne za archiwum zostały poproszone o podanie podstawowych danych o swojej jednostce. Pierwsza grupa pytań dotyczyła dokumentów jakie powinny przedstawić petent aby skorzystać z materiałów archiwalnych. Archiwiści mieli odpowiedź także na kolejne pytania: jakiego rodzaju akta są udostępniane i komu. Dodatkowe pytania dotyczyły m.in. możliwości reprodukcji dokumentów danego archiwum.

W oparciu o informator wydany przez Ośrodek ABMK w Lublinie² jak i rozmowy, które przeprowadziłem można spróbować wysnuć pewne spostrzeżenia.

Pierwszą zasadniczą kwestią jest na pewno potrzeba dokładnej informacji o danym archiwum. Z pewnością wiele osób pragnących skorzystać z archiwum zakonnego weźmie do ręki na początku wspomniany wcześniej informator. Nie wszyscy jednak mają do niego dostęp, albo może nie wiedzą o jego istnieniu. Czasami niektórzy dowiadują się z innych źródeł, gdzie znajduje interesujące ich archiwum. I tu pojawia pierwszy problem, jakże zasadniczy. Otóż większość archiwów zakonnych w Krakowie nie ma ustalonych godzin przyjmowania petentów. Tylko niektóre jak np. archiwum bernardynów³, dominikanów⁴, jezuitów⁵, kapucynów⁶ czy karmelitów trzewickowych⁷ określiły dni i godziny przyjęć. To na pewno bardzo ułatwia pracę wszystkim badaczom. W tym miejscu nie chodzi mi o ocenianie innych. To czy dane archiwum może pozwolić sobie na stałe godziny przecież zależy od wielu różnych spraw (finanse, różne inne zajęcia opiekuna archiwum, brak dodatkowych pracowników). Podstawową formą pierwszego kontaktu pozostaje ustalenie telefoniczne, czy w formie elektronicznej (jeśli archiwum posiada swój adres e-mail).

Aby skorzystać z archiwaliów praktycznie we wszystkich krakowskich archiwach zakonnych trzeba przedstawić odpowiednie dokumenty z uczelni, prośbę od promotora lub poświadczenie z instytucji (np. z muzeum). W niektórych sytuacjach o udostępnieniu archiwaliów decyduje archiwista po przeprowadzonej rozmowie. Czasami bowiem podczas rozmowy okazuje się, że dana osoba jest zupełnie nie przygotowana do korzystania z pewnych archiwaliów.

Franciszkanów-Reformatów, Prowincji Ojców Franciszkanów Konwentalnych, Krakowskiej Prowincji Kapucynów, Prowincji Polski Południowej Towarzystwa Jezusowego, Prowincji i Klasztoru Karmelitów na Piasku, Zgromadzenia Księża Misjonarzy, Paulinów, Polskiej Prowincji Salezjanów.

² Archiwa Kościoła Katolickiego w Polsce. Informator, opr. M. Dębowska, Kielce 2002.

³ Czynne codziennie 11⁰⁰-16⁰⁰.

⁴ W poniedziałki i wtorki: 8²⁰ -12³⁰ i 14³⁰-17³⁰.

⁵ Od poniedziałku do piątku w godzinach 9³⁰-14⁰⁰.

⁶ W poniedziałki: 8⁰⁰-18⁰⁰.

⁷ We wtorki, środy i czwartki 10⁰⁰-13⁰⁰ i 14⁰⁰-17⁰⁰.

Oprócz wspomnianych dokumentów praktycznie również we wszystkich omawianych archiwach należy przed udostępnieniem zbiorów wpisać się do specjalnego zeszytu (księga wpisów, dziennik podawczy). Zawarte są w nich najczęściej podstawowe informacje o petentach (kto korzysta, z czego i do jakich celów). W niektórych archiwach petent powinien podać więcej informacji o sobie. Gdźieniegdzie spotkać można osobne ankiety zawierające dokładne informacje o badaczach. Wreszcie w trzech archiwach stosuje się specjalne metryczki umieszczane w poszczególnych teczkach (data, nazwisko, temat pracy).

W oparciu o przeprowadzone badania można powiedzieć, że najczęściej z archiwów zakonów krakowskich korzystają studenci świeccy i klerycy (magistranci i doktoranci), księża, naukowcy. W niektórych archiwach pojawiają się też osoby prywatne⁸. Z zasady nie udostępnia się dziennikarzom.

Najczęściej udostępniane są akta dotyczące poszczególnych placówek zakonnych. W uzasadnionych przypadkach można w niektórych archiwach skorzystać z akt personalnych zakonników. Ważną rolę odgrywa tutaj oczywiście cezura czasowa. Z zasady nie udostępnia się materiałów wytworzonych po II wojnie światowej. Wyjątkiem tutaj mogą być materiały do poszukiwań genealogicznych. Najnowsze dokumenty mogą być udostępnione w wyjątkowych sytuacjach. W wielu archiwach szczególnie chronione są akta personalne. Aby móc z nich skorzystać trzeba więc mieć specjalną zgodę.

Ostatnia kwestia związana z udostępnianiem jest również ważna co wcześniej. Nabiera ona znaczenia szczególne w dzisiejszych czasach. Chodzi o ewentualną możliwość reprodukcji. W odniesieniu do akt z XX wieku w większości badanych archiwów istnieje taka możliwość, choć oczywiście nie we wszystkich. Można jednak powiedzieć, że każda prośba o reprodukcję jest indywidualnie rozpatrywana. Czasami, choć bardzo rzadko wykonuje się mikrofilmy. Rozwiązaniem na przyszłość z pewnością jest digitalizacja.

Podsumowując powyższe rozważania należy stwierdzić, że archiwa krakowskich zakonów męskich w praktyce udostępniania akt archiwalnych stosują się do ogólnie przyjętych zasad we wszystkich archiwach. Ewentualne odstępstwa nie są jednak naruszeniem wspomnianych zasad. W wielu przypadkach ostrożność przy udostępnianiu lub mówiąc inaczej ograniczenia mają z pewnością za zadanie uchronienia akt przed osobami niekompetentnymi. Na zakończenie może warto dodać postulat, aby na studiach szczególnie historycznych, lepiej przygotowywać studentów do korzystania z archiwaliów, a jednocześnie stale podnosić kwalifikacje osób odpowiedzialnych za archiwa i w nich pracujących.

⁸ Osoby te pragną otrzymać poświadczenia dla ZUS-u albo poszukują informacji o swojej rodzinie.